

توسعه مشارکتی تجربه‌ها و چالش‌ها

سیدبابک موسوی نژاد

گذاشته است. با بهره‌گیری از رهیافتهایی مانند ارزیابی مشارکتی فقر (participatory poverty assessment) پژوهشگران رشته‌های مختلف تلاش می‌کنند شرایطی را فراهم آورند تا مردم محلی، به ویژه آنهایی که معمولاً از چشم بیرونیها پنهان بوده‌اند، بتوانند به تحلیل واقعیتها و اولویتهای خود پردازند، و همزمان سعی می‌کنند یافته‌های ارزیابی و پژوهش را وارد فرایند طراحی سیاستهای ضد فقر کنند. «صدای چه کسانی؟» نمایانگر تبعات ضمنی و گسترده این انقلاب آرام در بخش توسعه است و به بررسی مسائلی می‌پردازد که برای افزایش کارآمدی، پایداری و پذیرش پژوهش مشارکتی سیاست - محور (participatory policy-focused research) در آینده ضروری است.

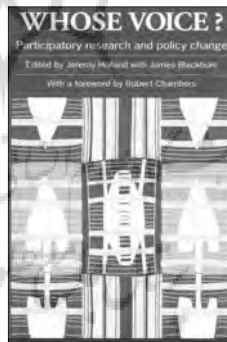
افراد و گروههایی که درگیر ابعاد و بسترهای گوناگون مقوله مشارکت‌اند، آثار مختلفی منتشر کرده‌اند و در آن خطوط فکری فرایندهای مشارکتی را روشن ساخته‌اند. این آثار می‌تواند سنگ محکهای عملی به دست آنهایی بدهد که دغدغه، حرفه و علاقه‌شان آنان را به سمت مردم و مشارکتهای مردمی سوق می‌دهد. از دل همین تجارب متنوع و بازنگری و تحلیل انتقادی آنهاست که راهکارهای عملی برای مقابله و کنارآمدن با چالشهای جدید به دست می‌آید.

در مقاله کانون تغییر در توسعه مشارکتی سه کتاب از چمبرز و نیز کتاب فراسوی رهیافت کشاورز - نخست که همگی به موضوع توسعه مشارکتی می‌پردازد، بررسی شد. در این بخش نیز چند کتاب غیرفارسی مربوط به این حوزه به اختصار معرفی می‌شود.

- The Myth of Community: Gender Issues in Participatory Development
- Irene Guijt and Meera Kaul Shah
- Intermediate Technology
- 1998

«افسانه‌ای به نام جامعه محلی» مجموعه‌ای از تجارب مربوط به تلفیق عملی و نظری مطالعات جنسیتی با توسعه مشارکتی است. به کارگیری گسترده رهیافتهای مشارکتی در بخش توسعه ما را به ارزیابی این مسئله واداشته که آیا کاری که انجام می‌شود به طور مساوی به نفع مردان و زنان است یا خیر. معمولاً تفاوت‌های درون جامعه محلی بیش از حد ساده انگاشته می‌شوند، درک روابط قدرت ضعیف است و تضادها نادیده گرفته می‌شوند. غالباً «بازنده‌های» این برخورد ساده لوحانه با مقوله مشارکت زنان‌اند. با وجود اینکه

- Whose Voice: Participatory Research and Policy Change
- Jeremy Holland and James Blackburn (eds)
- Intermediate Technology
- 1998

سالهای اخیر شاهد یک انقلاب آرام در تحلیل سیاستهای توسعه بوده است. به کارگیری فزاینده رهیافتهای مشارکتی توسط سازمانهای غیردولتی، دولتها و آژانسهای چند ملیتی، راههای جدیدی را برای تأثیرگذاری اقشار ضعیف فقیر، در حاشیه مانده و مستثنی شده بر سیاستها گشوده است. تحلیل مشارکتی سیاستها، رویه‌های سنتی سیاست‌گذاری را زیر سؤال برده، رفتار و نگرش سیاست‌گذاران را به چالش طلبیده و بر نوع و محتوای سیاستها نیز تأثیر

پژوهشگران رشته‌های مختلف تلاش می‌کنند شرایطی را فراهم آورند تا مردم محلی، به ویژه آنهایی که معمولاً از چشم بیرونیها پنهان بوده‌اند، بتوانند به تحلیل واقعیتها و اولویتهای خود بپردازند، و همزمان سعی می‌کنند یافته‌های ارزیابی و پژوهش را وارد فرایند طراحی سیاستهای ضد فقر کنند

با وجود اینکه زنان همواره نقش بسزایی در حیات اجتماعی و اقتصادی جامعه محلی داشته‌اند، اما اغلب جایگاهی در فرایند تصمیم‌گیری نداشته‌اند

پذیرش پروژه‌ها و تلاش برای موفقیت آنها به مجریان، پژوهشگران و مروجان جوابگو باشند و سوایه جوابگویی به همین شکل از پایین به رده‌های بالاتر بود. تجارب اخیر نظارت و ارزشیابی مشارکتی نمایانگر تغییرات نگرشی اساسی در میان افراد و سازمانهای درگیر توسعه است. بیش از پیش، نظارت و ارزشیابی مشارکتی به عنوان یک فرایند یادگیری انگاشته شده که ذینفعان و ذیربطان مختلف را دربر گرفته و به منظور توانمند سازی، مذاکره پیرامون دیدگاهها و اختلافات، همکاریها و شکلهای جدیدی از جوابگویی متقابل به کار گرفته می‌شود.

در این کتاب طیف وسیعی از مطالعات موردی و مباحثات میان کارکنان، دانشگاهیان، حامیان مالی و سیاست‌گذاران جمع شده و مسائل مفهومی، روش‌شناختی، نهادی و سیاست‌گذاری مربوط به نظارت و ارزشیابی مشارکتی مورد بررسی قرار می‌گیرد. همچنین کتاب به مرور ادبیات و مطالعه منطقه‌ای فعالیتهایی از سراسر جهان می‌پردازد. سپس مطالعات موردی‌ای را نشان می‌دهد که حاوی بسترهای گوناگونی است که نظارت و ارزشیابی مشارکتی در آن اعمال شده است و نهایتاً چالشهای برخاسته از تجارب و زمینه‌های تحقیق و عمل در آینده را جمع‌بندی می‌کند.

زنان همواره نقش بسزایی در حیات اجتماعی و اقتصادی جامعه محلی داشته‌اند، اما اغلب جایگاهی در فرایند تصمیم‌گیری نداشته‌اند. ابتکار عمل برای ایجاد هرگونه تغییر در دست مردان با نفوذ بوده که معمولاً از دغدغه‌ها و اولویتهای نیمه دیگر جامعه محلی‌شان غافل بوده‌اند. «افسانه‌ای به نام جامعه محلی» ایده‌هایی مطرح می‌کند برای درگیر کردن عادلانه‌تر و مناسب‌تر زنان در فرایندهای مشارکتی و نیز برای برخورد معنادار و نه صرفاً شعاری با مسائل جنسیتی.

- Learning from Change: Issues and Experiences in Participatory Monitoring and Evaluation
- Jutta Blauert, Marisol Estrella, Julian Gonzales, John Gaventa, Dindo Campillan, Roger Ricafort, Deb Johnson, Irene Guijt (eds)
- Intermediate technology
- 2000

«آموختن از تغییر» مشارکت را یک گام فراتر برده و کاربرد آن را در نظارت و ارزشیابی طرحهای توسعه بررسی می‌کند.

در گذشته، سازمانها و حامیان مالی که به اشکال مختلف، موظف به صرف منابع خود برای فعالیتهای توسعه بوده‌اند، از نظارت و ارزشیابی به مثابه ابزاری برای تحصیل اطمینان نسبت به «سرمایه‌گذاری» و کنترل اتفاقاتی استفاده نموده‌اند که در پی این فعالیتهای رخ می‌دهد. این مردم بودند که می‌بایست بابت

- Who changes: Institutionalising Participation in Development
- Jeremy Holland and James Blackburn
- Intermediate technology
- 1998

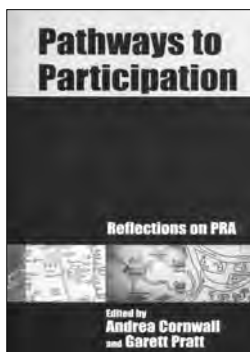
«چه کسانی تغییر می‌کنند» بیانگر درسها و تجارب سازمانهای مهم توسعه

تحلیل مشارکتی سیاستها، رویه‌های سنتی سیاست‌گذاری را زیر سؤال برده، رفتار و نگرش سیاست‌گذاران را به چالش طلبیده و بر نوع و محتوای سیاستها نیز تأثیر گذاشته است

رهیافتهای مشارکتی می‌تواند زمینه‌ای فراهم آورد برای دربرگرفته شدن نوجوانان در فرایندهای تصمیم‌گیری و این می‌تواند تبعات گسترده‌ای از لحاظ سیاستها و عمل داشته باشد

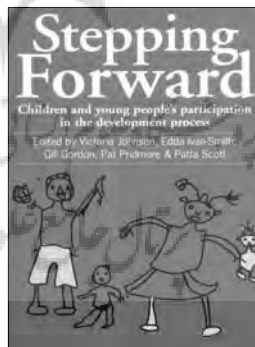
رهیافتهای مشارکتی می‌تواند زمینه‌ای فراهم آورد برای دربرگرفته شدن نوجوانان در فرایندهای تصمیم‌گیری و این می‌تواند تبعات گسترده‌ای از لحاظ سیاستها و عمل داشته باشد. کتاب «گام برداشتن به جلو» مسائل و چالشهای اصلی در سر راه آنهاست که مشارکت کودکان، نوجوانان و جوانان را تسهیل می‌کند، مطرح می‌کند. از قبیل: مسائل حرفه‌ایها در پرداختن به مشارکت کودکان، نوجوانان و جوانان، فرایند و روشهای به کار گرفته در تحقیق و برنامه‌ریزی مشارکتی با نوجوانان، رابطه بین فرهنگ و مشارکت بچه‌ها. ملاحظاتی برای نهادها و ویژگی‌های اصلی طرحهای مشارکتی کودکان، نوجوانان و جوانان.

در سراسر جهان در رابطه با تغییرات نهادی مورد نیاز برای مبدل کردن مشارکت به یک واقعیت است. این کتاب به بررسی مسائل و دغدغه‌های اصلی حرفه‌ایهای توسعه که درگیر کارهای PRA هستند می‌پردازد؛ به عبارتی تطبیق دادن روشهای PRA از سازمانهای خرد به سازمانهای کلان و همچنین نوع تغییرات مورد نیاز یک سازمان برای اجرای مؤثر PRA. علاوه بر آن، مواردی از ملاحظات عملی برای عبور از این حوزه پیچیده ارائه می‌کند. از قبیل: طرحها و نیازهای آموزشی برای تمام آنهاست که درگیر مشارکت‌اند، اجرای پروژه‌ها از مراحل پایلوت (آزمایشی) تا توسعه تدریجی؛ تغییرات نهادی و فرهنگ و رویه‌های متحول سازمانهای سلسله مراتبی و نظارت و ارزشیابی مشارکتی. به نظر می‌رسد که این تغییرات، مستلزم یک «قدرت زدایی» اساسی از خود، توسط آنهاست که به طور معمول در موضع قدرت و موقعیت تصمیم‌گیری برای دیگران قرار داشته‌اند. با مرور تجربیات مندرج در این کتاب، شاید بتوان نقاط ورود به ابعاد فردی، حرفه‌ای و نهادی فرایند تغییر را شناسایی نموده و وارد عمل شد.

- Pathways to Participation: Reflections on PRA
- Garrett Pratt and Andrea Cornwall
- ITDG
- 2003

«گذرگاهی به سوی مشارکت» توصیف و تحلیلی خود انتقادی از تجارب سی تن از پیشگامان به کارگیری رهیافتهای PRA در کشورهای صنعتی و در حال توسعه در مسیر تکاملی این رهیافتها. افرادی از سراسر جهان که بخش عمده و چه بسا همه زندگی و حرفه‌شان را صرف کاربرد اصول و روشهای مشارکتی برای ایجاد تغییر در عرصه‌های مختلف توسعه نموده‌اند. آنان مسیری پر مشقت و مملو از چالش و در عین حال سرشار از اکتشافات نو را پیموده‌اند. این اثر سعی دارد ذره‌ای از آنچه اتفاق افتاده است را ثبت نماید. از جمله: اینکه چگونه درگیر این نوع فعالیتها شده‌اند؛ کدام قسمت درست از آب درآمده و کدام قسمت غلط؛ لحظات هیجان‌انگیز و نیز کلافه کننده و البته یادگیریها.

- Stepping Forward: Children and Young People's Participation in the Development Process
- Pat Pridmore, Gill Gordon, Eda Ivan Smith, Victoria Johnson, Patta Scott.
- intermediate technology
- 1998

با وجود آنکه کودکان، نوجوانان و جوانان می‌توانند سهم بسزایی در جامعه محلی خود داشته باشند. اما آنها غالباً از تصمیمات و سیاستهایی که بر رشد و توسعه‌شان تأثیر می‌گذارد، مستثنی مانده‌اند و نظرات آنها نادیده گرفته شده است.